

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek velkého senátu ze dne 17. září 2024 ve věci č. 15541/20 – *Pindo Mulla proti Španělsku*

Velký senát Soudu jednomyslně shledal, že tím, že soudkyně rozhodla o provedení krevní transfuze člence Svědků Jehovových na základě neúplných informací a bez řádného zohlednění jejího dříve vysloveného přání, došlo k porušení jejího práva na respektování soukromého života podle článku 8 Úmluvy ve světle svobody svědomí a náboženského vyznání zaručené článkem 9 Úmluvy.

I. Skutkové okolnosti

Stěžovatelka se hlásí k Svědkům Jehovovým, kteří za všech okolností odmítají transfuzi krve. Poté, co jí lékaři doporučili operaci, si nechala vystavit dva dokumenty – záznam o dříve vysloveném přání a plnou moc advokátovi – v nichž odmítla podstoupit všechny formy transfuze krve za jakékoli zdravotní situace. Záznam o dříve vysloveném přání byl dostupný v celostátním elektronickém systému.

Později byla stěžovatelka přijata v život ohrožujícím stavu do nemocnice, kde podepsala informovaný souhlas, ve kterém odmítla krevní transfuzi. Následujícího dne by převezena do nemocnice v Madridu, s čímž souhlasila. Během prevozu se lékaři madridské nemocnice faxem obrátili na soud s urgentním dotazem, jak mají postupovat. Sdělili přitom, že stěžovatelka ústně odmítla jakoukoli léčbu. Z faxu nebylo patrné, že již předchozí den podepsala informovaný souhlas, v němž odmítla krevní transfuzi. Službu konající soudkyně věc konzultovala se státním zástupcem a soudním lékařem, který na podkladě informací od nemocnice uvedl, že není zřejmé, zda je stěžovatelka v daný okamžik schopna souhlas s léčbou udělit nebo ne. Na to soudkyně nereagovala a bez dalšího šetření vydala po cca jedné hodině od obdržení žádosti povolení k provedení veškerých zdravotních zákroků nezbytných pro záchranu života stěžovatelky. Nemocnice následně provedla operaci i krevní transfuzi. Stěžovatelka nebyla o soudním opatření informována, třebaže v době prevozu na operační sál byla ještě při vědomí, orientovaná a spolupracující. Konzultována nebyla ani její rodina.

Stěžovatelka později soudní rozhodnutí napadla, avšak neúspěšně. Odvolací soud konstatoval, že byla schopna projevit svou vůli, avšak její dříve vyslovené přání považoval za nepoužitelné. Uvedl, že na kopii informovaného souhlasu, který měl k dispozici, chyběl její podpis, a proto nemohl potvrdit, zda léčbu skutečně odmítla. Souhlas byl tudíž udělen v souladu se zákonem. Ústavní soud její ústavní stížnost odmítl s odůvodněním, že nedošlo k porušení základních práv.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKŮ 8 A 9 ÚMLUVY

Stěžovatelka namítala, že podáním krevní transfuze během operace navzdory jejímu nesouhlasu došlo k zásahu do jejího práva na respektování soukromého života podle článku 8 Úmluvy a svobody svědomí a náboženského vyznání podle článku 9 Úmluvy.

a) Právní charakteristika stížnostních námitek

Soud nejprve konstatoval, že námitka stěžovatelky týkající se svobody svědomí a náboženského vyznání může být dostatečně posouzena pod úhlem článku 8 Úmluvy, který bude vyložen a použit ve světle článku 9 Úmluvy. Takový přístup Soud zvolil i v řadě jiných případů, kdy stížnost považoval za vhodnou posuzovat na poli jednoho ustanovení Úmluvy, byť se dotýkala také zájmů chráněných jinými články Úmluvy (srov. *Abdi Ibrahim proti Norsku*, č. 15379/16, rozsudek velkého senátu ze dne 10. prosince 2021, § 142).

b) Zásah do práv stěžovatelky

Soud dále shrnul, že stěžovatelka se na vnitrostátní úrovni snažila zvrátit rozhodnutí soudkyně, které jí způsobilo újmu. Soud proto svůj přezkum zaměřil na souhlas s lékařským zákrokem udělený soudem, rozhodovací proces vedoucí k jeho udělení, jakož i procesní záruky, které jej doprovázely, a to za konkrétních skutkových a právních okolností dané věci. Úkolem Soudu totiž není přezkoumávat úsudek lékařů ohledně zvoleného lékařského postupu (*Lopes de Sousa Fernandes proti Portugalsku*, č. 56080/13, rozsudek velkého senátu ze dne 19. prosince 2017, § 198), obzvláště pokud tato otázka nebyla před vnitrostátními orgány nastolena.

c) Odůvodněnost zásahu do práv stěžovatelky

1. K zákonnosti a legitimnímu cíli

Soud potvrdil, že zásah do práv stěžovatelky byl proveden na základě zákona, v souladu s výjimkou z informovaného souhlasu stanovenou vnitrostátním právem. Účelem výjimky je chránit život a zdraví pacientů. Vzhledem k pozitivnímu závazku států podle článků 2 a 8 Úmluvy chránit život a zdraví pacientů v nemocnicích tedy zásah sledoval cíl ochrany zdraví.

2. K nezbytnosti zásahu

Soud zdůraznil, že mentálně způsobilý dospělý pacient má podle článku 8 Úmluvy právo autonomně rozhodovat o tom, jaká zdravotní péče mu bude poskytnuta, a to včetně práva odmítnout léčbu, i pokud to pro něj může mít závažné či dokonce fatální následky (*Pretty proti Spojenému království*, č. 2346/02, rozsudek ze dne 29. dubna 2002, § 61). Stát má však povinnost pro tyto případy zavést procesní rámec s náležitými pojistkami, který zajistí, že odmítnutí život zachraňující léčby je 1. svobodné, 2. učiněné osobou s náležitou způsobilostí, 3. učiněné s vědomím důsledků tohoto rozhodnutí, 4. jednoznačné a specifické, a 5. odrážející aktuální vůli pacienta, jelikož pacient má rovněž právo své rozhodnutí později změnit (např. *Arskaya proti Ukrajině*, č. 45076/05, rozsudek ze dne 5. prosince 2013, § 88; a *Lambert a ostatní proti Francii*, č. 46043/14, rozsudek velkého senátu ze dne 5. června 2015, § 147). I s poukazem na Úmluvu o lidských právech a biomedicině Soud podtrhl, že tzv. dříve vyslovené přání pacienta nemusí být automaticky respektováno za všech okolností; v určitých situacích totiž může vyvstat potřeba ověřit, zda toto přání v dané situaci stále platí.

V projednávané věci Soud identifikoval klíčový problém nikoliv ve výsledku, ale v kvalitě rozhodovacího procesu. Příslušné soudkyni nebyly komunikovány předchozí projevy vůle stěžovatelky, a zároveň se nezabývala otázkou, zda byla stěžovatelka – v čase, který stále zbýval a požadované formě – způsobilá rozhodnout, jaká léčba je pro ni přijatelná.

Soud zdůraznil význam soudní ochrany v medicínských sporech (srov. *Glass proti Spojenému království*, č. 61827/00, rozsudek ze dne 9. března 2004; *Lambert a ostatní proti Francii*, cit. výše), připomněl však, že soudní rozhodnutí závisí na dodání úplných podkladů, což se zde nestalo. I když lékaři v krizové situaci jednali s cílem zachránit život stěžovatelky, rozhodnutí bylo založeno na neúplných a chybně interpretovaných informacích. Lékaři žádající o souhlas s transfuzí totiž soudu neposkytli podstatné informace, zejména o dříve projevené vůli stěžovatelky, což mělo zásadní vliv na výsledné rozhodnutí.

Procesní záruky byly oslabeny urgentností situace. Stěžovatelka nebyla do řízení zapojena, čímž byla omezena možnost soudkyně prověřit všechny relevantní okolnosti. Klíčová otázka týkající se její způsobilosti rozhodovat o léčbě – ve zbývajícím čase a požadované formě – nebyla před soudem nastolena ani řešena. Nadto soudkyně nepřikročila ani ke konzultaci rodinných příslušníků, což je možnost, kterou vnitrostátní právo předvíдалo. Následná soudní řízení, včetně ústavní stížnosti, tuto vadu nenapravila, neboť zásadní otázky zůstaly nadále nevyjasněny.

Soudní rozhodnutí umožňující léčbu tak bylo přijato v řízení, v němž chyběla zásadní informace o projevené vůli stěžovatelky. Jelikož ona ani její blízcí o rozhodnutí nevěděli, nemohli pochybení napravit. Vnitrostátní právní systém tak na námitky stěžovatelky nereagoval přiměřeně (srov. *Reyes Jimenes proti Španělsku*, č. 57020/18, rozsudek ze dne 8. března 2022, § 37–38).

3. Závěr

V projednávané věci proto došlo k zásahu do práva stěžovatelky na respektování soukromého života podle článku 8 Úmluvy ve světle článku 9 Úmluvy, jelikož rozhodovací proces nedostatečně respektoval autonomii stěžovatelky při výkonu jejího náboženského přesvědčení.

III. Oddělená stanoviska

Soudkyně Elósegui ve svém souhlasném stanovisku zdůraznila některé aspekty věci, např. potřebu lepší koordinace a ochrany práv pacientů napříč regiony, aby se podobným porušením v budoucnu předešlo.

Soudce Ktistakis a soudkyně Morou-Vikström vyjádřili politování, že rozsudek jasněji nezdůraznil důležitost zásad vyplývajících z práva na sebeurčení a osobní autonomii. Odkaz na rozsudek *Lopes de Sousa Fernandes proti Portugalsku* neshledali příležitým, jelikož v projednávané věci nebyl článek 2 Úmluvy vůbec dotčen. V této souvislosti se pozastavili nad otázkou, zda ochrana zdraví ospravedlňuje omezení práva Svědků Jehovových odmítnout krevní transfuze za situace, kdy postoj stěžovatelky nijak neohrožoval zdraví třetích osob či zdraví veřejnosti obecně (na rozdíl např. od odmítání očkování proti Covid-19).

V částečně souhlasném a částečně nesouhlasném stanovisku soudkyně Seibert-Fohr, ke kterému se připojily soudkyně Kucsko-Stadlmayer, Koskelo, Bormann a soudci Pastor Vilanova, Ravarani, Kūris a Lubarda, jmenovaní uvedli, že souhlasí se závěrem o porušení článku 8 ve světle článku 9 Úmluvy s ohledem na nedostatky, které provázely rozhodovací proces. Nesouhlasili však s tím, že Soud přiznal stěžovateli nemajetkovou újmu ve výši 12 000 eur. Důvodem pro konstatování porušení podle nich nebylo samotné podání krevní transfuze proti vůli stěžovatelky, ale nedostatečný respekt k její autonomii v rámci rozhodovacího procesu; jedná se tedy v zásadě o procesní porušení. Stěžovatelka navíc před Soudem přiznala, že mohla zahájit občanskoprávní řízení o náhradu škody, ale rozhodla se tak neučinit. Soudci a soudkyně proto nespatořovali důvod, proč by měla být nyní přiznána náhrada, která nebyla požadována na vnitrostátní úrovni. V okolnostech projednávané věci by konstatování porušení Úmluvy podle nich bylo samo o sobě přiměřeným zadostiučiněním.